

بررسی تاثیر چرخه تجاری بر رابطه بین رفتار

وامدهی و تمایل به ریسک‌پذیری و

عملکرد مالی در صنعت

بانکداری ایران

تهیه کننده :

مصطفی گرجی

چکیده

پژوهش حاضر تاثیر چرخه‌های تجاری بر رابطه بین رفتار وام‌دهی و تمایل به ریسک‌پذیری و عملکرد مالی بانکها را در صنعت بانکداری ایران را به صورت تجربی مورد تحلیل قرار داده است. روش تحقیق از حیث هدف کاربردی و از حیث نوع روش همبستگی است. قلمرو زمانی تحقیق سالهای ۱۳۸۵ الی ۱۳۹۵ می‌باشد. داده‌های تحقیق بصورت سالانه از صورتهای مالی بانکهای فعال در صنعت بانکداری ایران گردآوری و استخراج شده است. برای تحلیل داده‌های تحقیق و آزمون فرضیه‌ها از مدل رگرسیون ترکیبی پنل با اثرات ثابت استفاده شده است. بر پایه نتایج فرضیه اول تحقیق، رفتار وام‌دهی بر تمایل به ریسک‌پذیری بانکها در صنعت بانکداری ایران تاثیر مستقیم و معنی‌دار دارد. بر پایه نتایج فرضیه دوم تحقیق، چرخه تجاری بر رابطه بین رفتار وام‌دهی و تمایل به ریسک‌پذیری بانکها در صنعت بانکداری ایران تاثیر معکوس و معنی‌دار دارد. بر پایه نتایج فرضیه سوم تحقیق، رفتار وام‌دهی بر عملکرد مالی بانکها در صنعت بانکداری ایران تاثیر مستقیم و معنی‌دار دارد. بر پایه نتایج فرضیه چهارم تحقیق، چرخه تجاری بر رابطه بین رفتار وام‌دهی و عملکرد مالی بانکها در صنعت بانکداری ایران تاثیر مستقیم و معنی‌دار دارد. سایر یافته‌های پژوهش، حاکی است که تاثیر متغیرهای سپرده‌ها، سرمایه نوع اول و مطالبات معوق بر متغیر تمایل به ریسک‌پذیری در صنعت بانکداری ایران معنی‌دار است. اما تاثیر اندازه بانک بر متغیر تمایل به ریسک‌پذیری در صنعت بانکداری ایران معنی‌دار نمی‌باشد. تاثیر متغیرهای سپرده‌ها، مطالبات معوق و اندازه بانک بر متغیر عملکرد مالی در صنعت بانکداری ایران معنی‌دار است. اما تاثیر متغیر سرمایه نوع اول بر متغیر عملکرد مالی در صنعت بانکداری ایران معنی‌دار نمی‌باشد.

واژه‌های کلیدی: تمایل به ریسک‌پذیری، عملکرد مالی، رفتار وام‌دهی، چرخه تجاری، مطالبات معوق، سرمایه نوع اول، اندازه بانک، صنعت بانکداری.

بیان مسأله پژوهش

بانکها در سراسر دنیا نقش بسیار مهمی در فعالیت های اقتصادی و بازرگانی دارند. اکثر افراد و موسسات برای سپرده گذاری و یا استقراض به سیستم بانکی مراجعه می کنند و انتظار دارند تا بانک به عنوان یک واسطه گر مالی، چرخه نقدینگی و نیازهای مالی آنها را پوشش دهد و اعتبار و ارزش وجوهی که نزد آنها به امانت گذاشته اند را حفظ نماید. در میان فعالان بازار پول، بانکها به عنوان مهمترین موسسات و نهادهای مالی، نقش مهمی در تخصیص بهینه منابع کوتاه مدت مالی به عهده دارند و وجوه مازاد کوتاه مدت را به واحدهای اقتصادی که نیاز کوتاه مدت دارند، تخصیص می دهند، لذا بانکها، با در اختیار داشتن بخش عمده ای از وجوه در گردش اقتصاد، نقش بسیار حساسی، در تنظیم روابط اقتصادی دارند.

اعطای تسهیلات و وام دهی بخش مهمی از عملیات هر بانک را شامل می شود که از لحاظ اقتصادی حائز اهمیت می باشد. در واقع رشد و توسعه اقتصادی بدون افزایش کمی عامل سرمایه، ممکن نیست و از آنجائیکه برای همه اشخاص مقدور نمی باشد در تمامی مراحل فعالیت های خود از امکانات و منابع پولی شخصی خویش جهت تامین نیازهای موجود استفاده نمایند، لذا ناگزیر به بانکها و مؤسسات مالی و اعتباری روی می آورند.

بنابراین باتوجه به توضیحات ارائه شده در سطور بالا، در مطالعه حاضر به بررسی تاثیر چرخه تجاری بر رابطه بین رفتار وام دهی و تمایل به ریسک پذیری و عملکرد مالی در صنعت بانکداری ایران پرداخته می شود.

اهمیت و ضرورت انجام پژوهش

بانکها به واسطه سرمایه گذاران و وام گیرندگان مختلف با انواع بازارهای پولی و مالی در ارتباط می باشند، به همین دلیل، پیوسته با ریسک های گوناگونی مواجه می گردند. به طوری که ممکن است ورود و یا خروج از یک بازار، افزایش و یا کاهش یک یا چند نوع ریسک را در پی داشته باشد (گرینینگ و براتانویچ، ۱، ۲۰۰۳). لذا چنانچه بانکها در کنترل ریسک بانکی و میزان ریسک پذیری خود موفق عمل نمایند، نه تنها حیات و بقای خود را تداوم می بخشند بلکه می توانند در شرایط بحرانی به محافظت از خویش بپردازند. همگی موارد مذکور، موید اهمیت و ضرورت تحقیق حول محور بانکها و عوامل - داخلی و خارجی - موثر بر ریسک های پیش روی آنان (از جمله رقابت در سطح صنعت) می باشد.

زمانیکه چرخه‌های تجاری تغییر می‌کنند، بانک‌ها عموماً رفتارشان را در وام‌دهی و اعطای تسهیلات تغییر می‌دهند. نتایج مطالعات نشان می‌دهد که در دوره رونق تسهیلات بانکی بیشتری به اقتصاد تزریق می‌شود؛ و اعطای تسهیلات توسط بانکها از سیکل‌ها و دوره‌های رونق و رکود بخشهای اقتصادی متأثر است. بنابراین نتایج این مطالعه باید به درک مدیران در مورد سازوکار واسطه‌گری بانک در اعطای وام‌ها و پیش‌بینی رفتار آتی بانکها در اعطای وام و میزان ریسک‌پذیری و بازده کمک کند. همچنین تحقیق حاضر اولین مطالعه در صنعت بانکداری ایران است که تأثیر چرخه‌های تجاری را بر رابطه رفتار وام‌دهی و تمایل به ریسک‌پذیری و عملکرد مالی در بانکها مورد بررسی قرار می‌دهد. این تحقیق بعد از کنترل عواملی که ممکن است بر تقاضا و عرضه اعطای وام و تسهیلات و میزان عملکرد و ریسک‌پذیری بانکها تأثیر بگذارد، و با استفاده از داده‌های ترکیبی بانکها تحلیل خواهد شد. بنابراین با توجه به مطالب عنوان شده اهمیت و ضرورت انجام این پژوهش روشن می‌شود.

اهداف پژوهش

هدف کلی تحقیق حاضر بررسی تأثیر چرخه تجاری بر رفتار وام‌دهی و تمایل به ریسک‌پذیری و عملکرد در صنعت بانکداری ایران می‌باشد.

فرضیه پژوهش

برای پاسخ به سوالات تحقیق، فرضیه‌های پژوهشی بصورت زیر بیان شده است:

فرضیه اول) رفتار وام‌دهی بر تمایل به ریسک‌پذیری بانکها تأثیر معنی‌داری دارد.

فرضیه دوم) چرخه تجاری بر رابطه بین رفتار وام‌دهی و تمایل به ریسک‌پذیری بانکها تأثیر معنی‌داری دارد.

فرضیه سوم) رفتار وام‌دهی بر عملکرد مالی بانکها تأثیر معنی‌داری دارد.

فرضیه چهارم) چرخه تجاری بر رابطه بین رفتار وام‌دهی و عملکرد مالی بانکها تأثیر معنی‌داری دارد.

واژه‌ها و اصطلاحات فنی و تخصصی پژوهش

تمایل به ریسک‌پذیری^۲: ریسک‌پذیری را می‌توان قبول خطر کردن یا پذیرفتن احتمال ضرر و زیان برای رسیدن به مقصود تعریف نمود و بنابراین ریسک‌پذیر برای رسیدن به اهداف بالاتر حاضر است تا درجه‌ای از خطر وقوع ضرر و زیان را بپذیرد، اصولاً ریسک‌پذیری به هنگام انتخاب یک راه از میان راههای موجود به‌منظور دستیابی به مطلوبیتی، موضوعیت می‌یابد.

عملکرد مالی^۳: امروزه طیف‌های مختلفی از نسبت‌های مالی جهت ارزیابی عملکرد بانکها استفاده می‌کنند. در این فرآیند معیارهای مختلفی همچون: سود، نقدینگی، کیفیت دارایی نگرش به ریسک، استراتژی‌های مدیریت مدنظر قرار می‌گیرد. بنابراین نسبت‌های مالی اغلب برای اندازه‌گیری سلامت بانک و کیفیت مدیریت، مورد استفاده قرار می‌گیرند.

²⁹. Risk Appetite

²⁹. Financial Performance

وامدهی^۴: وام‌های اعطایی به مشتریان در موسسات بانکی تسهیلات اعطایی نامیده می‌شود. اعطای تسهیلات بخش مهمی از عملیات هر بانک را شامل می‌شود که از لحاظ اقتصادی حائز اهمیت می‌باشد. در واقع رشد و توسعه اقتصادی بدون افزایش کمی عامل سرمایه، ممکن نیست و از آنجائیکه برای همه اشخاص مقدور نمی‌باشد در تمامی مراحل فعالیت‌های خود از امکانات و منابع پولی شخصی خویش جهت تأمین نیازهای موجود استفاده نمایند، لذا ناگزیر به بانک‌ها و مؤسسات مالی و اعتباری روی می‌آورند.

چرخه تجاری^۵: چرخه تجاری به نوساناتی در فعالیت اقتصادی گفته می‌شود که یک اقتصاد در طول بازه زمانی خاص آن را تجربه می‌کند. یک چرخه تجاری اصولاً بر اساس بازه‌های رونق یا رکود تعریف می‌شود. در طول دوران رونق، اقتصاد در حال رشد است (بدون در نظر گرفتن تورم)، که با افزایش شاخص‌هایی مثل استخدام، تولید صنعتی، فروش و درآمدهای شخصی ثابت می‌شود.

تولید ناخالص داخلی^۶: تولید ناخالص داخلی شامل مجموع ارزش کالاها و خدماتی است که در داخل مرزهای یک کشور توسط عوامل تولید داخلی و خارجی در مدت زمان معین (معمولاً یک سال) تولید می‌شود. با توجه به شاخص رشد اقتصادی، رکود یا رونق یک اقتصاد (چرخه تجاری) مشخص می‌شود. در سطح یک کشور، تولید ناخالص داخلی شاخص خوبی برای فعالیتهای تولیدی محسوب می‌شود.

نوع و روش پژوهش

پژوهش حاضر بر حسب هدف در زمره تحقیقات کاربردی است. از آنجایی که هدف اصلی پژوهش بررسی تاثیر چرخه تجاری بر رفتار وامدهی و تمایل به ریسک‌پذیری و عملکرد در صنعت بانکداری ایران می‌باشد، روش پژوهش توصیفی از نوع رگرسیون است و به دلیل حضور متغیرهای مختلف در مدل، روابط در قالب مدل رگرسیونی چند متغیره بررسی شده است. همچنین پژوهش بر حسب زمان وقوع، پس رویدادی است و از داده‌های گذشته و تاریخی مندرج در گزارش‌های مالی حسابرسی شده استفاده می‌کند.

پیشینه پژوهش

پیشینه پژوهش‌های داخلی

عبادی و یاحقی (۱۳۹۶) تاثیر مدل‌های کسب و کار بر ریسک‌پذیری را در صنعت بانکداری ایران مورد بررسی قرار دادند. نتایج بررسی نشان داده است که متغیرهای تنوع داراییها، تنوع درآمدها و تنوع سپرده‌ها بر ریسک‌پذیری بانکها در صنعت بانکداری ایران تاثیر معنی‌دار دارد.

²⁹. Lending Behavior

²⁴. Business Cycle

²⁹. GDP

خدایی وله زاقرد و بنی علی (۱۳۹۶) به بررسی رابطه بین رقابت و تمایل به ریسک‌پذیری در صنعت بانکداری ایران پرداخته است. نتیجه تحقیق نشان داد، بین رقابت و تمایل به ریسک‌پذیری در صنعت بانکداری ایران رابطه مستقیم و معنی‌داری وجود دارد.

پیشینه پژوهش‌های خارجی

زاقردی و همکاران (۲۰۱۶) در مطالعه‌ای تحت عنوان "رقابت بانک و تمایل به ریسک‌پذیری: شواهدی از تونس"، به بررسی این موضوع پرداختند که آیا رقابت در صنعت بانکداری موجب افزایش ریسک‌پذیری بانک‌های تونس می‌گردد یا خیر. نتایج بررسی‌های آنان نشان داد که با افزایش رقابت در صنعت بانکداری، ریسک پیش‌روی بانک‌ها نیز افزایش می‌یابد. سیسی و همکاران (۲۰۱۷) به بررسی اثر تنوع‌سازی درآمدها بر ریسک و بازده بانکها در ۳۲۰ بانک ۲۹ کشور آفریقایی پرداختند. نتایج تحقیق ایشان نشان داد؛ بانک‌هاییکه به تنوع‌سازی درآمدها می‌پردازند از بازده و عملکرد بهتری برخوردارند.

نتایج آزمون فرضیه‌های تحقیق

در این پژوهش چهار فرضیه اصلی مطرح شده است که برای پاسخ به آن دو مدل رگرسیون ترکیبی برآزش شده است و در این مدل‌ها تاثیر متغیرهای مستقل، تعدیلگر و کنترلی بر متغیرهای وابسته تمایل به ریسک‌پذیری و عملکرد مالی آزمون شده است.

فرضیه اول (تحقیق) رفتار وام‌دهی بر تمایل به ریسک‌پذیری بانکها تأثیر معنی‌داری دارد.

براساس تئوری احتمالات تغییرات رفتار وام‌دهی بر تمایل به ریسک‌پذیری بانکها در صنعت بانکداری ایران تاثیر معنی‌داری دارد. به بیان دیگر با افزایش یا کاهش رفتار وام‌دهی، تمایل به ریسک‌پذیری بانکها تغییرات معناداری نشان داده است.

فرضیه دوم) چرخه تجاری بر رابطه بین رفتار وام‌دهی و تمایل به ریسک‌پذیری بانکها تأثیر معنی‌داری دارد.

براساس تئوری احتمالات تغییرات همزمان متغیر چرخه تجاری و رفتار وام‌دهی بر تمایل به ریسک‌پذیری بانکها در صنعت بانکداری ایران تاثیر معنی‌داری دارد. به بیان دیگر با افزایش (کاهش) همزمان متغیر چرخه تجاری و رفتار وام‌دهی، تمایل به ریسک‌پذیری بانکها کاهش (افزایش) معناداری نشان داده است.

فرضیه سوم) رفتار وام‌دهی بر عملکرد مالی بانکها تأثیر معنی‌داری دارد.

براساس تئوری احتمالات تغییرات رفتار وام‌دهی بر عملکرد مالی بانکها در صنعت بانکداری ایران تاثیر معنی‌داری دارد. به بیان دیگر با افزایش یا کاهش رفتار وام‌دهی، عملکرد مالی بانکها تغییرات معناداری نشان داده است.

⁷ Zaghoudi

⁸ Sisy and et al

فرضیه چهارم) چرخه تجاری بر رابطه بین رفتار وام‌دهی و عملکرد مالی بانکها تأثیر معنی‌داری دارد. براساس تئوری احتمالات تغییرات همزمان متغیر چرخه تجاری و رفتار وام‌دهی بر عملکرد مالی بانکها در صنعت بانکداری ایران تأثیر معنی‌داری دارد. به بیان دیگر با افزایش (کاهش) همزمان متغیر چرخه تجاری و رفتار وام‌دهی، عملکرد مالی بانکها افزایش (کاهش) معناداری نشان داده است.

پیشنادهای پژوهش

۱) با توجه به اینکه بین رفتار وام‌دهی و تمایل به ریسک‌پذیری بانکها رابطه مستقیم وجود دارد؛ پیشنهاد می‌شود بانک‌ها از طریق جذب منابع ارزان در دوره رونق خود را برای فعالیت در دوره رکود و حمایت از متقاضیان تسهیلات مهیا نمایند. بمنظور حفاظت از بانک در مقابل چرخه رکود از ذخیره منابع لازم برخوردار باشند.

۲) مهمترین و مشکل‌ترین مساله‌ای که امروزه مدیران بانکها با آن مواجه هستند مدیریت پرتفوی تسهیلات در بانکها است. تصمیم‌های اتخاذ شده توسط بانکها در گذشته شدیداً بر شرایط حال حاضر و آینده بانکها تأثیر گذار است. چرا که رفتار اعطای وام متأثر از مطالبات معوق است. پیشنهاد می‌شود بانکها بسته به شرایط اقتصادی کشور در جذب منابع و اعطای تسهیلات با توجه به اعتبار سنجی مشتریان اقدام نمایند.

۳) با توجه به نتیجه تحقیق پیشنهاد می‌شود زمانیکه چرخه تجاری از دوره رکود به رونق تغییر میکند، بانک‌ها وام‌دهی و اعطای تسهیلات را افزایش دهند. اما در شرایط جذب منابع بالاتر از سطح معین در دوره رکود، نسبت به وام‌دهی به شرکت‌هایی که نقش مهمی در پرتفوی تسهیلاتی بانک دارد اقدام نمایند، و از اینرو کاهش در وام‌دهی را بواسطه چرخه رکود جبران نمایند. پیشنهاد می‌شود بانک‌ها با یک ساختار تامین مالی باثبات، وام‌دهی خود را در طول یک دوره رکود جهت ایجاد رونق در بازار افزایش دهند و نقشی مهم را در رونق‌بخشی به بازار و تولید ایفا نمایند تا ضمن مدیریت ریسک، عملکرد مالی بانکها را ارتقا بخشند.

۴) با توجه به اینکه بین رفتار وام دهی و تمایل به عملکرد مالی بانکها رابطه مستقیم وجود دارد؛ پیشنهاد می‌شود بانکها از طریق جذب منابع ارزان در دوره رونق خود را برای فعالیت در دوره رکود و حمایت از متقاضیان تسهیلات و افزایش عملکرد بانکها مهیا نمایند.